

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВДОСКОНАЛЕННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ У СПРИЯННІ ЕКОНОМІЧНОМУ ЗРОСТАННЮ

Постановка проблеми. Можливості досягнення довгострокового економічного зростання і значного підвищення рівня інвестиційної привабливості країни багато в чому залежать від ступеня досконалості банківської системи, її надійності та стабільності, а також здатності до ефективної трансформації грошових потоків і збережень до реального сектора економіки. Від стану банківської системи безпосередньо залежить також ефективність функціонування інших інституційних сегментів фінансового ринку. Саме тому проблема становлення досконалої банківської системи займає центральне місце у комплексі завдань із реформування економіки [1].

Мета статті. В даній статті ставиться завдання розглянути окремі аспекти вдосконалення банківської системи, що сприяють економічному зростанню.

Виклад основного матеріалу. Банківській системі Донецької області, як найважливішому інституційному сегменту забезпечення стійкого розвитку регіону, вдалося у поточному році забезпечити приріст за основними напрямками його діяльності у відповідності з загальноукраїнською тенденцією (кредитний портфель – на 37 %; кредитний портфель юридичних осіб – на 29 %; кредитний портфель фізичних осіб – на 63 %; кошти клієнтів – на 12 %; з них внески населення – на 21 %; кошти суб'єктів господарювання – на 5 %).

У поточному році вітчизняна банківська система відчуває на собі прихід на український ринок іноземних фінансових інститутів, що в першу чергу виражається у посиленні конкуренції на роздрібному і корпоративному сегментах. На початок 2006 року сума іноземного капіталу у зареєстрованому статутному капіталі банків збільшилась на 42 %, а його частка склала майже чверть зазначеного показника. І якщо робота цих банківських установ із корпоративним сектором на сьогоднішній день здійснюється на перспективу, тобто полягає в інформаційному донесенні переваг послуг, що надаються, то на роздрібному ринку, враховуючи його “заповнення” на 25-30 %, спостерігається агресивне освоєння. Так, у 2006 році кредитний портфель фізичних осіб, сформований українськими банками, збільшився на 76 % і досяг станом на 01.09.2006 58 млрд. грн. На рівні Донецької області цей показник збільшився на 63 % (до 4,6 млрд. грн.).

Однак, не дивлячись на той факт, що такі високі темпи зростання викликають занепокоєння ряду експертів, і у зв'язку з цим ведуться дискусії про можливість зниження кредитного рейтингу України, самі ж по собі обсяги кредитування фізичних осіб не є критичними, а високі темпи росту свідчать про те, що даний напрямок тільки отримує свій розвиток. У міру освоєння цього ринку починає розвиватися і його інфраструктура (створюються кредитні бюро, колекторські фірми).

Разом з тим, як і раніше, вона визначає темпи економічного зростання і є об'єктивною необхідністю для прискорення стабілізації економічної ситуації, створення умов для поширення інвестиційного кредитування стратегічних сфер економіки таких, як промисловість і сільське господарство.

У поточному році кредитний портфель юридичних осіб у цілому по Україні збільшився на 27 % (до 138 млрд. грн.), у тому числі по Донецькій області – на 29 % (до 11,5 млрд. грн.). На долю ж системи Промінвестбанку, враховуючи стратегічний напрямок на інвестиційну підтримку вітчизняного товаровиробника, припадає більш ніж третина регіонального обсягу цього показника [2].

Кредитна діяльність банків здійснюється у відповідності з наявністю певного розміру фінансових ресурсів. У 2006 році залучені кошти клієнтів у цілому по Україні збільшилися на 17 % і досягли на 01.09.2006 158 млрд. грн. По Донецькій області обсяг залучених ресурсів збільшився на 12% (до 15,5 млрд. грн.). Установи Промінвестбанку Донецького регіону формують близько 30 % зазначеного обсягу.

Але, не дивлячись на позитивну динаміку основних показників, на сьогодні існує ряд проблем. Як відомо, українська економіка відчуває гострий дефіцит довгострокових інвестиційних ресурсів, а нині середній строк залучення коштів складає 1 рік.

Особливо актуальне це питання для Донецької області. На сьогодні вартість основних засобів індустрії Донецької області перевищила 70 млрд. грн., чверть цього обсягу припадає на вугільну промисловість, п'ята частина – на металургію, майже стільки – на енергетичний комплекс, 9 % – на машинобудування. Питома вага інших видів діяльності суттєво нижча. Не дивлячись на те, що вартість основних засобів промислового сектора економіки області у порівнянні з 2000 роком збільшилась на 14 %, значна їх частина потребує оновлення. Знос у середньому становить 56 %. Вищий за середнє значення цей показник у металургійній, хімічній промисловості, на підприємствах по видобутку неенергетичних матеріалів та по виробництву і розподілу електроенергії. Використання застарілого обладнання не дозволяє зменшувати енергоємність виробництва, що для вітчизняної економіки є надзвичайно актуальним, та випускати конкурентоспроможну за ціною та якістю продукцію. До того ж експлуатація фізично-зношеної техніки негативно впливає на екологічний стан. Через це у сучасних умовах пріоритетним завданням є технічне переоснащення та модернізація діючих підприємств, що потребує інвестиційних ресурсів.

Історичний досвід та реальна практика свідчать, що для української економіки пріоритетною, перш за все, повинна бути власна інвестиційно-інноваційна політика, реалізація якої базувалася б на внутрішніх джерелах фінансування.

У Федеративній Республіці Німеччині, наприклад, більше 60 % загальних інвестиційних ресурсів, які наповнюють економіку, – це заощадження населення.

Про перспективність роботи з фізичними особами з метою збільшення ресурсної складової інвестиційного потенціалу України свідчить той факт, що сьогодні поза банківською системою на руках у населення знаходиться більше 70% від загальноукраїнського обсягу вкладів фізичних осіб, а це близько 65 млрд. грн., тому зусилля Уряду, НБУ, банківських установ повинні бути спрямовані на створення умов для залучення цих грошових ресурсів до обігу.

Саме через це наша країна володіє власними засобами, які за умови здійснення державою комплексу правових та економічних заходів, можуть стати основою фінансового забезпечення економічного зростання.

Одним із напрямів створення сприятливих умов для більш динамічного нарощення коштів населення повинно бути реформування діючої системи гарантування вкладів фізичних осіб [5]. Питання розвитку системи гарантування вкладів має широкий спектр напрямків. В Україні, як правило, всі дискусії за даною тематикою зводяться до обговорення рівня максимальної компенсації на випадок банкрутства банків.

У зв'язку з цим можна впевнено стверджувати, що незважаючи на те, що ця сума в Україні все ще не є достатньою (15 тис. грн.), її лінійне збільшення за умови незмінності підходів до визначення джерел формування коштів Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (далі – Фонду) являє собою безвихідний шлях розвитку [3]. Спираючись на закордонний досвід, перевагою формування ресурсної бази Фонду повинно бути її наповнення коштами з боку уряду, центрального банку та комерційних банків у рівнозначних обсягах.

Більш важливим з точки зору створення стимулів, спрямованих на підвищення якості роботи банківської системи, є впровадження диференційованого розміру внесків банків залежно від якості кредитного портфеля та ступеня ризику здійснюваних ними операцій. Цілком виправданою, наприклад, може бути система, що передбачає єдиний базовий розмір регулярного внеску банків та його підвищений рівень за умови виникнення в банках певних проблем з якістю кредитного портфеля, а також при недокапіталізації. Подібні схеми сплати внесків існують у 14 країнах світу, в тому числі й США.

Постійне збільшення єдиного для всіх банків розміру внеску недоцільне з точки зору створення стимулів для підвищення рівня управління ризиками в банках, а також не є справедливим стосовно тих банків, які виважено підходять до питання прийняття ризиків. За таких умов зростаючі видатки банків на сплату внесків до Фонду гарантування можуть бути перенесені на клієнтів банків. Таким чином, матиме місце віддалення перспективи зменшення рівня процентних ставок за кредитами, а також досягнення необхідного співвідношення пасивів у розрізі строків та валют.

Стосовно максимальної суми компенсації для вкладників слід зазначити, що найбільш логічним стало б приєднання базової суми відшкодування до обсягу ВВП на душу населення. У європейських країнах вона становить трикратний розмір даного показника. В Україні розмір ВВП на душу населення становить близько 1,8 тис. дол. Таким чином, для нашої країни адекватний середньоєвропейському значенню рівень гарантованого відшкодування вкладів становить близько 27 тис. грн.

Також в міру зростання фінансових можливостей економіки необхідно розглянути питання запровадження гарантій за вкладами не лише фізичних, але й юридичних осіб.

Саме тому спрямовувати свої зусилля на розвиток та вдосконалення системи захисту вкладів повинні як банки, так і держава. У результаті всі учасники даного процесу можуть забезпечити певні переваги для себе. Побудова ефективної системи гарантування вкладів надасть можливість банкам отримувати додаткові ресурси для кредитування. У свою чергу держава, зменшуючи ризики вкладників,

підвищує стійкість фінансової системи та створює умови для розширення кредитування економіки.

Також диференційований підхід до формування джерел наповнення Фонду гарантування вкладів фізичних осіб зменшить ризик безпосередньо банківських установ, які формують значну частину залучених ресурсів за рахунок коштів населення, що створить об'єктивні передумови для перегляду НБУ максимального розміру питомої ваги коштів фізичних осіб у загальному обсязі акумульованих джерел для надання статусу ощадної банківської установи, який у свою чергу призводить до утримання темпів кредитування (підвищення вимог щодо нормативів ліквідності та обмеження розміру кредитів на одного позичальника від 5 % до 20 %).

Слід зазначити ще один стримуючий фактор розширення кредитування таких стратегічних як для держави в цілому, так і для Донецького регіону зокрема, сегментів економічної діяльності країни – вугільної галузі та сільського господарства.

Зростанню кредитної підтримки підприємств цих галузей з боку комерційних банківських установ сприятиме зміна підходу до оцінки ризику цієї клієнтури, який на даний момент регулюється Постановою НБУ № 279 “Про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банку” [4].

Зокрема, у відповідності до зазначеної постанови підприємства вугільної галузі та сільського господарства за розрахунком банківського ризику відносять до класу “Д” – позичальників, які мають збитки через незадовільну фінансову діяльність, неконкурентоспроможність продукції (відсутні надходження виручки на поточні рахунки), що припинили свою господарську діяльність та визнані банкрутами, знаходяться в стадії банкрутства, санації, фінансового оздоровлення.

Однак підхід до розгляду діяльності цих підприємств не повинен бути таким однозначним. Так, доцільно при проведенні оцінки діяльності таких позичальників враховувати принцип бюджетних дотацій, що певною мірою і є фактором зниження банківського ризику. Оцінку фінансового стану як вугільних, так і сільськогосподарських підприємств при визначенні класу позичальника необхідно засновувати, перш за все, на кредитній історії клієнта, тобто враховувати своєчасність виконання клієнтом своїх зобов'язань перед банком за раніше виданими кредитами, а також активності роботи поточних рахунків підприємств.

Тому для продовження кредитних відносин із цими стратегічно важливими для економіки галузями необхідно внести зміни до діючої класифікації позичальників класу “Д”, а саме: скасувати зниження класу позичальника через збиткову діяльність, спричинену наступними факторами:

- бюджетне недофінансування;
- сезонний характер виробництва;
- наявність загальних збитків при прибутковій основній діяльності.

Крім цього, пропонуємо внести зміни щодо надання можливості позичальникам, віднесених до класу “Г”, поліпшити фінансовий стан протягом трьох місяців, а не одного (як діє на цей час), тобто протягом наступного квартального періоду прийняти заходи по активізації виробничої діяльності, отримати прибуток та знизити (або перекрити повністю) отримані збитки.

Якщо позичальники за результатами оцінки фінансового стану віднесені до класу “В” або “Г” і обслуговування боргу протягом останніх 6 місяців здійснюється своєчасно, відповідно до умов угоди (враховуючи кредитну історію, включаючи кредитні договори, заборгованість за якими вже погашена), тобто стан обслуговування боргу визначений як “добрий”, то кредитну операцію таких позичальників пропонуємо класифікувати як “під контролем” (якщо позичальник віднесений до класу “В”), або “субстандартна” (якщо позичальник віднесений до класу “Г”).

Розглядаючи проблемні питання щодо визначення порядку формування резервів за кредитами юридичних осіб в окремих галузях, неможливо залишити поза увагою даний напрямок у роздрібному секторі. Так, необхідно зупинитись на такому методі формування резервів як резерв за портфелем однорідних позик.

Основне призначення портфеля однорідних позик – оптимізація трудозатрат у формуванні резервів для відшкодування можливих втрат за кредитами. Формуючи резерви, банк не зобов’язаний вести досьє на кожного позичальника, здійснювати оцінку його фінансового стану та якості обслуговування позики, вимагати кожного місяця звітність або довідку про доходи. Формування загального резерву на весь портфель значно спрощує бухгалтерський облік та документообіг.

Як приклад позик однорідного портфеля можна навести позики малому бізнесу, фізичним особам, індивідуальним підприємцям. Ознакою однорідності можна вважати не лише вид позичальників, а також будь-які інші особливості різних програм кредитування, наприклад:

- технології кредитування (кредити “овердрафт” за банківськими картками, кредитні картки, споживчі кредити готівкою і т.д.);
- цільове призначення (іпотечні кредити, автокредитування, на споживчі потреби, на поповнення обігових коштів і т.д.);
- види забезпечення (під заставу, під запоруку, під гарантію, без забезпечення);
- процентні ставки та строки розміщення коштів (такий розподіл є доцільним, оскільки саме за фінансовим інструментом із приблизно рівними процентними ставками та строками рівень кредитного ризику можна вважати однаковим).

З впевненістю можна сказати, що ознакою однорідності не може бути:

- наявність або відсутність простроченої заборгованості;
- кількість днів простроченої заборгованості;
- рівень кредитного ризику за окремими позиками;
- кількість пролонгацій тощо.

Отже, позики повинні об’єднуватися в портфелі лише за первинними параметрами, а не за тими особливостями, які виникли у процесі користування кредитом.

Резерв для портфеля однорідних позик створюється за втратами у цілому за портфелем однорідних кредитів. Розмір резерву за портфелем однорідних позик визначається кредитною установою на основі професійного судження та відображає величину втрат, що обумовлені загальним знеціненням сукупності однорідних позик, об’єднаних (згрупованих) у портфель.

Практика формування резерву за портфелем однорідних позик застосовується в Росії з 2004 року. Спираючись на цей досвід, можна запобігти ряду проблем, які

виникають у процесі впровадження та використання даного методу в реаліях української фінансової системи.

Висновки. У цілому формування резерву шляхом групування портфеля однорідних позик являє собою ще один крок, що наближає вітчизняну банківську систему до світових стандартів, де основою довгострокового забезпечення економічного розвитку виступає саме малий бізнес та добробут населення.

Як висновок, хотілося б підкреслити, що в період, коли існують передумови для динамічного розвитку банківської системи, необхідно сконцентруватися на її максимальному вдосконаленні як в частині законодавчої та нормативної баз, так і в частині її практичної організації.

Список літератури

1. Ефективність управління банком // Матеріали науково-практичного семінару / В.П. Матвієнко, К.Л. Малка, О.В. Пасхалова та ін. / За ред. проф. В.П. Матвієнка. – К.: Наукова думка, 2003. – 416 с.
2. Матвієнко П.В. Промінвестбанк в економічній системі України. – К.: Наукова думка, 2000. – 112 с.
3. Про збільшення розміру відшкодування коштів за вкладами: Рішення адміністративної ради Фонду гарантування вкладів фізичних осіб від 24.05.2006 № 46.
4. Про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банку: Постанова Правління НБУ від 06.07.2000 № 279.
5. Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб: Закон України від 20.09.2001 № 2740-III // www.rada.gov.ua.

Отримано 15.11.2006

Анненков, І.В. Окремі аспекти вдосконалення банківської системи у сприянні економічному зростанню / І.В. Анненков // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. праць.- Суми: УАБС НБУ, 2007.- Т. 19.- С. 386–393.